

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวได้ถูกใช้เป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน หากแต่การจัดการการท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่จำนวน ความต้องการ ความคาดหวัง และ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ อีกทั้งโครงการการท่องเที่ยวต่างๆ ยังถูกจัดตั้ง จัดการ และ ดำเนินงานโดยภาครัฐและ/หรือองค์กรธุรกิจเอกชนเป็นส่วนใหญ่ ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมต่างๆ ได้ถูกนำมาใช้เป็นทุนในการท่องเที่ยวเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยที่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศน์ สังคม และ วัฒนธรรม ได้ถูกพิจารณาเป็นอันดับรองลงไป หรือแทบไม่ได้ถูกพิจารณาเลย

ทรัพยากรดังกล่าวข้างต้นนอกจากเป็นต้นทุนสำหรับการท่องเที่ยวแล้ว ทรัพยากรเดียวกันนี้ยังเป็นมรดกทางสิ่งแวดล้อมและทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่อ อัตลักษณ์ การดำรงชีวิต และ วิถีชีวิตของชุมชนในชุมชนที่ตั้งอยู่ในแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ หรือ เป็นเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้นๆ แต่ชุมชนกลับมีส่วนร่วมน้อยในการจัดการทรัพยากรเหล่านั้นเพื่อการท่องเที่ยว หรือถูกกล่าวอ้างถึง โดยผู้จัดตั้ง จัดการ และ ดำเนินงาน เพื่อความชอบธรรมของโครงการต่างๆ เพื่อการท่องเที่ยว อีกทั้งยังได้รับส่วนแบ่งของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในสัดส่วนที่ไม่เป็นธรรม การจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดการต่อต้าน ไม่ให้ความร่วมมือจากชุมชน การใช้ทรัพยากรเกินขีดการรองรับ (Carrying Capacity) หรือ การเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับได้ (Limits of Acceptable Changes) ตลอดจนการพึ่งพิงองค์กรภายนอกชุมชน (Dependency) การต่างๆ เหล่านี้ทำให้การท่องเที่ยวเป็นสาเหตุของการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน และ เป็นภัยคุกคามต่อทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมซึ่งเป็นต้นทุนของการท่องเที่ยว

จากแนวทางการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวข้างต้น ทำให้เกิดการตั้งข้อสังเกตและคำถามกับการจัดการการท่องเที่ยวแบบที่มีอุปสงค์เป็นตัวตั้ง (Demand Push) กล่าวคือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้ความต้องการ ความคาดหวัง และ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นตัวกำหนดทิศทางและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยว การการตั้งคำถามกับแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวดังกล่าวจึงทำให้แนวทางการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบมีอุปทานเป็นตัวตั้ง (Supply Pull) ได้ถูกพิจารณาเป็นทางเลือกหนึ่งในการการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยที่ชุมชนเจ้าบ้านซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการบริหารทรัพยากรการท่องเที่ยว และ ต้องเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์หลักจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นจุดเหวี่ยง (Fulcrum) ที่สำคัญที่จะใช้ทรัพยากรของชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนโดยใช้การท่องเที่ยว ชุมชนจะเป็นผู้จัดตั้ง จัดการ และ ดำเนินงาน โดยมีองค์กรอื่นๆ เช่นภาครัฐ องค์กรธุรกิจเอกชน นักวิชาการ เป็นภาคีสันับสนุน ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถกำหนดแนวทางการบริหารจัดการต่างๆ ได้โดยชุมชนเอง เช่น แนวทางการใช้ทรัพยากร ขีดการรองรับการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การทำนุบำรุงทรัพยากรทางวัฒนธรรม และ การจัดสรร

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นจุดบรรจบกันของการพัฒนาและการอนุรักษ์

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งมุ่งเน้นการมีประสบการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน เจ้าบ้านและนักท่องเที่ยว สามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือในการผสมผสานการพัฒนาในมิติต่างๆ เข้ากับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของท้องถิ่น นอกจากนั้นแล้วการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังเป็นเครื่องมือในการรักษาสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนอันเป็นผลมาจากการท่องเที่ยว รวมทั้งผลประโยชน์ในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม หรือ การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผ้าพื้นถิ่นเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) อย่างหนึ่งที่สามารถปรับใช้เป็นทรัพยากรหรือต้นทุนด้านการท่องเที่ยวได้ ผ้าพื้นถิ่นมีลักษณะเฉพาะขึ้นอยู่กับขอบเขตและบริบททางวัฒนธรรม นัยสำคัญทางวัฒนธรรม (Cultural Significance) ของผ้าพื้นถิ่นนั้นไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงรูปลักษณะที่สัมผัสได้ (Physical Forms) เท่านั้น แต่ยังรวมถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ไร้รูปลักษณะ (Intangible Values) ต่างๆอีกด้วย เช่น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรความรู้ และความเชื่อ เป็นต้น ซึ่งผ้าพื้นถิ่นเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ชุมชนสามารถนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนาชุมชนผ่านการท่องเที่ยวได้ นอกจากนั้น ผ้าพื้นถิ่นยังสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยว (Tourism Interpretation) ได้ในตัวเอง อีกทั้งยังมีความหลากหลาย ซึ่งสามารถนำมาสร้างนวัตกรรมการท่องเที่ยว (Tourism Innovation) ได้ กล่าวคือ การนำผ้าพื้นถิ่นมาปรับปรุง พัฒนา ต่อยอด เพิ่มคุณค่า และบูรณาการกับองค์ความรู้ด้านอื่นๆ เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและเหมาะสมในบริบทของ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง

ดังนั้น การศึกษาผ้าพื้นถิ่นของไทยเพื่อปรับใช้กับการท่องเที่ยว จึงมีนัยสำคัญอย่างน้อยสองประการ คือ

- 1) การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา องค์กรความรู้ และ ความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยการท่องเที่ยว
- 2) การพัฒนาโดยใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง ด้วยการนำเอาทรัพยากรทั้งธรรมชาติและ วัฒนธรรมของท้องถิ่น มาบูรณาการกับองค์ความรู้ร่วมสมัย แล้วนำเสนอต่อสากลผ่านการออกแบบเชิงสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยว

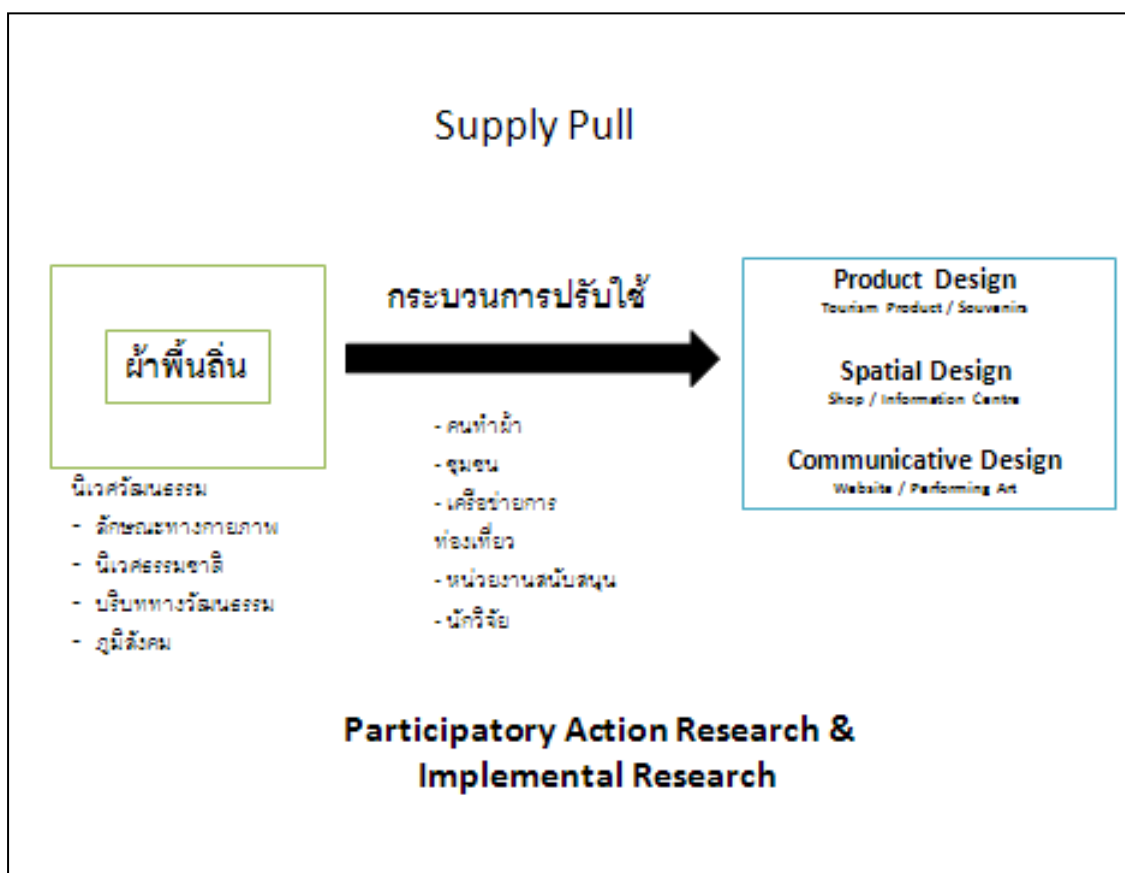
1.2 คำถามการวิจัย

แนวทางการปรับใช้ผ้าพื้นถิ่นในประเทศไทยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษานิเวศวัฒนธรรมของผ้าพื้นถิ่นในประเทศไทย
- 2) เพื่อเสนอแนวทางการปรับใช้ผ้าพื้นถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
- 3) เพื่อเสนอตัวอย่างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวด้วยการปรับใช้ผ้าพื้นถิ่นอย่างสร้างสรรค์

1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1) ขอบเขตเชิงปริมาณ – จำนวนชุมชนในประเทศไทยที่ยังมีการผลิตผ้าพื้นถิ่นอยู่ในช่วงระยะเวลาทำการวิจัย และสามารถเข้าถึงได้

2) ขอบเขตเชิงคุณภาพ – คุณสมบัตินี้ของผ้าพื้นถิ่นที่ยังดำรงไว้ซึ่งความเป็นแก่นแท้ (Authenticity) ที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence)

3) ขอบเขตด้านเวลา – การวิจัยครั้งนี้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะเวลา 1 ปี เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2554 ถึงเดือน กรกฎาคม 2555

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ประโยชน์ที่เกิดต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง

- เกิดความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมที่ถูกต้อง
- มีแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกวัฒนธรรมและ กระบวนการอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

- สามารถนำแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้
- เกิดการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนโดยยึดหลักแนวคิดการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประเทศไทย
- สามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ และแก้ไขปัญหาความยากจน ในประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการพัฒนาแนวคิด เพื่อการเชื่อมโยงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเดียว (One Destination)
- แก้ไขปัญหาและพัฒนาที่เกิดจากรากหญ้าอย่างแท้จริง โดยศึกษาถึงกระบวนการภูมิปัญญาของท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง
- เกิดความหวงแหนและการอนุรักษ์วัฒนธรรม
- สร้างจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกภาคส่วน

2) ประโยชน์ทางวิชาการ

- เสริมสร้างองค์ความรู้ทางด้านการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลักษณะของการบูรณาการวิชาการหลากหลายสาขาวิชา
- เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาต่อยอดในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป เพื่อการเชื่อมโยงการพัฒนาพื้นที่ในแถบอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และเป็นต้นแบบในการประยุกต์ใช้สำหรับพื้นที่ที่มีลักษณะใกล้เคียง
- บริการวิชาการที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีใหม่เกิดขึ้นได้เป็นฐานข้อมูลวิชาการ

3) หน่วยงานที่ใช้ประโยชน์จากผลการวิจัย

- ประชาชนในพื้นที่
- พื้นที่มรดกวัฒนธรรมในจังหวัดต่างๆของประเทศไทย
- Asian Development Bank
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- กระทรวงวัฒนธรรม

1.7 ปัญหาที่พบในการวิจัย

ปัญหาที่พบขณะดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ มีดังนี้

- ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่วิจัย
- ปัญหาความร่วมมือของชุมชนต่อการทำวิจัย
- ปัญหาความร่วมมือของหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวต่อการทำวิจัย